

מסוכה²⁹. וה"ה למי שנמצא בצרת איבוד ממון או חולי על קרובו שחייב בסוכה³⁰.

סוכה שאינה ראויה לשינה: דעת הרמ"א ורוב פוסקים שהסוכה צריכה להיות ראויה לאכילה, שתיה ושינה, ואם אינה ראויה לכל הדברים הללו, כגון שא"א לישון בה מחשש ליסטים, פסולה אף לאכילה, שאינה נחשבת לדירה³¹. והאחרונים הקשו על כך מכמה מקומות שרואים שהסוכה כשרה

29. מ"א (סק"י) בשם ספר תניא שאז הוא נחשב למצטער מחמת הישיבה בסוכה, והרי אינו יכול ליישב את דעתו, וכ"כ הבכורי יעקב (סק"ט), גר"ז (סעיף יג) וא"ר (סק"ד), ובמ"ב (סקל"א) הביא את דעת הישועות יעקב (סק"ד) שחולק בזה על התניא, ובשער הציון (סקמ"ו) כתב שגם בשאר ראשונים לא מצא דבר זה, ולכאורה כדברי התניא מדויק בגמ' (שם) שכל החיוב באבל הוא משום שיכול ליישב דעתו, ומשמע שאם אינו יכול ליישב דעתו פטור מסוכה וצ"ע. [והתבאר לעיל (הערה 15) שהסיבה שאין לאבל את הפטור של מצטער הוא משום שכל שניתן להסיר את הצער צריך להסירו, משא"כ אם אינו יכול להסירו שאז חוזר הפטור של מצטער].

30. כן מבואר בגמ' (כה). לגבי טבעה ספינתו בים שדינו כאבל, וצריך ליישב דעתו ולישב בסוכה, וה"ה בצער על חולי של קרובו.

31. כ"כ הרמ"א (סימן תרמ סעיף ד) בשם המרדכי (סימן תשמ) שסוכה שאינו יכול לישון בה מחשש שליסטים או גנבים זייקו לגופו, פסולה אף לאכילה, והסיבה לכך כתב המרדכי שם, דהא כעין דירה בעינן, וכיון שאין יכול לעשות בה כל צרכיו אכילה שתיה ושינה בלא צער, מתחילה לא היא סוכה כיון דלצעוריה קיימא עכ"ל. והחזון איש (או"ח סימן קנ סק"ג), האבני נזר (סימן תעט) והגר"ה בתוספת ביכורים (על סקט"ו) הביאו שגם דעת הרמב"ן כן, שכתב (מלחמות לדף ז:): שכל שאינה ראויה לאכילה כדרכה ולכל מילי דסוכה, אינה סוכה עכ"ל, ומוכח שסוכה שאינה ראויה לשלשת השימושים העיקריים של דירה [אכילה, שתיה ושינה], פסולה, שאינה נחשבת דירה. [אמנם מה שנראה ברמב"ן שצריכה להיות ראויה גם לטיול אינו מובן, שהרי סוכה שבעה על שבעה אינה ראויה לטיול, וכן הקשו הבכורי יעקב (שם) והאבני נזר (סימן תפ), וכן נראה בפשטות דברי המרדכי והרמ"א שאין צריך שתהיה ראויה לטיול, ונראה שהסיבה לכך משום שלא כל אדם מטייל ואינו תנאי בלהקות שם דירה, משא"כ אכילה שתיה ושינה שהוא מוכרח לאדם, אם אינה ראויה להם אינה נחשבת דירה].

ובביאור הגר"א הביא שתי ראיות למרדכי ורמ"א, האחת ממה שצריכה שתהיה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, ומוכח שאם אינה יכולה להחזיק את שלחנו פסולה אף לשינה כיון שאינו יכול לאכול בה, וכשם שאם אינה ראויה לאכילה פסולה לשינה, ה"ה להיפך, והראיה השניה מסוכה על גבי סוכה שצריך שהתחתונה תהיה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה, וכנראה הוכיח מלשון רש"י (י. ד"ה כי) שהכוונה לכרים וכסתות לישון, ומשמע שפסולה גם לאכילה. [ולפי החכם צבי דלהלן צ"ל שכרים וכסתות אלו הם לאכילה, אלא שיקשה על כך מלשון רש"י שם, ומה שהוכיח מסוכה שאין בה שבעה שפסולה אף לשינה אינה קושיא גדולה, שהרי לדעתו גם סוכה שיש בה שבעה על שבעה אינה ראויה לשינה, וא"כ כל מה שהצרכי שיעור זה הוא כדי שתהיה כשרה לאכילה].

ובחכם צבי (סימן צד) נחלק על המרדכי והרמ"א וס"ל שסוכה זו כשרה, ויוצא בה עכ"פ

אף שאינה ראויה לשינה, ועל כן כתבו כמה הגבלות בדיון זה: א. שאם בכל הסוכות שבאותו מקום אי אפשר לישון מאותה סיבה, אין חסרון בכך שאינה ראויה לשינה³². ב. שכל זה הוא רק אם הסוכה מצד עצמה אינה ראויה לשינה [כגון שיש חשש ליסטים באותו מקום], שאז אינה נחשבת לדירה, אבל אם מצד עצמה היא ראויה ורק יש דבר צדדי המונע מלישון בה, הרי היא כשרה לאכילה³³. ג. אם רוב בני אדם יכולים לישון בה, ורק מעטים אינם

באכילה, וראיותיו הן ממה שסוכה שיש בה שבעה על שבעה טפחים כשרה, ולדבריהם יקשה שהרי אינה ראויה לשינה, וכן ממה שכל ישראל ראויים לצאת בסוכה אחת (כו.) והרי מצות סוכה איש ואשתו (כדעת הפוסקים שאם אינו יכול לישון עם אשתו פטור, עי' לעיל פרק טז הערה 64) ואינה ראויה לכולם יחד, ובשערי תשובה (סימן תרלט סק"א) הוכיח כחכם צבי מתשובת רב האי גאון ששותפים שאין להם אפשרות שכולם ישנו בסוכה, כולם אוכלים בה זה אחר זה, ובשינה כל אחד ישן לילה אחד, ומוכח שיוצאים בה ידי אכילה אף שאינה ראויה לשינה.

והפוסקים דחו את כל ראיות החכם צבי, שמה שהוכיח מסוכה שבעה על שבעה, כבר התבאר לעיל (סעיף יג ובהערה 18) מתרומת הדשן (סימן צב) שנחשבת ראויה לשינה בכפיפת גופו ואבריו כדרך שישינים עראי. ומה שהוכיח ממה שכל ישראל ראויים לסוכה אחת, התבאר להלן (הערה 33) מהמ"א שכוונת המרדכי לפסול רק באופנים שמצד עצמה אין הסוכה ראויה לשינה, כגון שהשינה בה היא סכנה וכדו' שאז אינה נחשבת דירה, אבל אם מצד עצמה היא ראויה לשינה, ורק ישנה סיבה צדדית שאינה יכול לישון בה כגון מחמת אנשים אחרים, אזי אף שאינה יכול לישון בה היא נחשבת לדירה. ולפי זה נדחת גם ראיית השערי תשובה מתשובת רב האי, שבסוכה של שותפים אין חסרון מצד עצם הסוכה אלא מצד שמחויב גם לחברו.

ולדינא עי' בשער הציון (סקכ"ה) שכתב שיש ליהזר מאד בזה כי כמה אחרונים העתיקו את דברי הרמ"א, וכן בחזו"א (שם) נראה שנוקט לדינא כרמ"א אחר שכן מבואר גם ברמב"ן, וכן מבואר בעוד אחרונים. ומ"מ נראה שאין דברי החכם צבי דחויים לגמרי, שהרי בביאור הלכה (ד"ה דמתיירא) צירף את החכם צבי לדברי היד אפרים בסוכות העשויות ברחובה של עיר כשא"א לישון בהם מפחד ליסטים עי"ש, וחזינן שלא דחאו לגמרי מדינא.

וגם אם אינה ראויה לאכילה היא פסולה לשינה, שהרי אחת ההוכחות לדינו של המרדכי היא מסוכה קטנה שיש בה גזרה של שמא ימשך אחר שלחנו ופסולה אף לשינה (כמבואר ברמב"ן במלחמות שם ובביאור הגר"א שם), ומבואר שלמדו הפוסקים שגם סוכה שאינה ראויה לאכילה פסולה לשינה. ובבית הלוי (ח"ג סימן נג אות ב) הוכיח כדברי המרדכי מסימית הסוגיא והשו"ע שסוכה שאין בה שבעה על שבעה פסולה, ומשמע שפסולה אף לשינה, ובע"כ צ"ל כמרדכי שכיון שאינה ראויה לאכילה פסולה גם לשינה, ולמבואר לעיל מהחכם צבי אין זו הוכחה, שלדעתו גם בשבעה על שבעה אינה ראויה לשינה, ורק ראויה לאכילה, ובפחות מכך אינה ראויה לא לאכילה ולא לשינה.

32. כן יבואר להלן (סעיף כ ובהערה 39) מהיד אפרים, פמ"ג וערוך השלחן לגבי אותן ארצות שהקור בהן גדול מאוד ולא ניתן לישון בסוכה, שיכולים לאכול ולברך בסוכה כיון שאי אפשר בענין אחר. וכן יתבאר להלן (סעיף יט) שישוברים שאין ישנים בסוכות מפחד העכו"ם, שאם החשש קיים אף בסוכות בחצרות הגדורות, אף שאין ישנים בסוכות הרי הן כשרות לאכילה, כיון שאי אפשר באופן אחר.

33. כן מבואר במ"א (סימן תרלט סק"ח) שהקשה על אותו היתר שכתב על כך שבדורות

יכולים לישון בה, אף אם מותר להם לצאת מהסוכה [כגון שהם מאניני הדעת כדלעיל סעיף ט], נחשבת ראויה לשינה, כיון שראויה לשינה לסתם בני אדם³⁴. ד. אם אפשר להתגבר על הדבר המונע את השינה, אף שאינו מחויב לעשות כן, נחשבת ראויה לשינה³⁵.

סוכה במקום שיש פחד לישון בה

יח. סוכה שאינה ראויה לשינה פסולה גם לאכילה, ולכן סוכה העשויה ברחוב במקום שיש פחד לישון בסוכות שברחוב (התנכלויות גויים, בעלי חיים וכדו'), אינו יוצא בה אף באכילה, וצריך לעשותה בחצר שמורה שאין פחד לישון בה³⁶.

הקודמים לא נהגו לישון בסוכה, שהוא משום 'מצטער' שאינו יכול לישון בה עם אשתו, וקשה שא"כ תיפסל הסוכה כיון שאינה ראויה לשינה, וכן הקשה על הגמ' (סוכה כז:): שכל ישראל ראויים לצאת בסוכה אחת, והרי אינו יכול לישון שם עם אשתו ואינה ראויה לשינה, ותיירץ המ"א שמכל מקום כיון שיכול לישון שם לבדו, הסוכה כשרה, דהוי דירה, ומכל מקום הוא פטור דמיקרי מצטער עכ"ל, וכוונתו שסוף סוף הוא יכול לדור שם לבדו, ומה שאינו יכול לדור שם עם אשתו אין זה חסרון בעצם הדירה אלא חסרון צדדי, משא"כ כשאינו יכול לישון מחמת חששות מליסטים וכדו', מצד עצמה אינה ראויה לשינה ואינה נחשבת לדירה.

34. כ"כ בשער הציון (סימן תרמ סקמ"א), והוכיח כן מהר"ן (יב: ד"ה חתן) שכתב לגבי סירחא דגרגישתא שהצער היה רק לו לבדו, ומשמע בגמ' (כו.) שאף שלא ישן בה אכל בה [והיה פטור מלישון בה משום שהיה מאניני הדעת]. ומשום כך נקט במ"ב (סקכ"ו) שאף שהדין הוא שאדם מעונג דקים ליה בגויה שאינו יכול לישון בסוכה שיש בה רק שבעה על שבעה טפחים נחשב מצטער ופטור מלישון בסוכה (כמבואר לעיל הערה 20), מ"מ הסוכה כשרה, כיון שסתם בני אדם יכולים לישון בה.

35. כן תירץ המחצית השקל (סק"ו) על מה שהסוכות כשרות אף בארצות הקרות שאי אפשר לישון שם מחמת הצינה, שכיון שיכול לישון עם כרים וכסתות נחשבת ראויה לשינה. ואף שהיד אפרים והפמ"ג כתבו תירוצי אחר (כדלהלן הערה 39) אפשר שזה להתיר אף במקומות קרים מאוד שאף כרים וכסתות לא יועילו, אבל לא נחלקו עליו שאם היא ראויה באיזה אופן נחשבת ראויה לשינה, שהסברא בכך היא פשוטה שכיון שיש לו עצה להתגבר על הצער הרי היא נחשבת לדירה. ואין להקשות שא"כ גם סוכה שאינו יכול לישון בה מחשש לליסטים תהיה כשרה לאכילה כיון שיכול לישון ע"י שומר, שפתרון זה אינו מצוי לאדם בקלות, ואין להחשיבה משום כך לדירה, אבל פתרון של ריבוי כרים וכסתות הוא מצוי בקלות לאדם, ויכולה להיחשב משום כך לדירה. [ועי' מה שהתבאר לעיל (הערה 14) לגבי סוכה שאינה ראויה לשינה מחמת רעש].

36. כמבואר ברמ"א בשם המרדכי (הובא לעיל הערה 31, והובא שם שכן דעת הרמב"ן) שאם מפחד לישון בה פסולה אף לאכילה, שאינה נחשבת דירה, ובאופן זה צריך לבנותה בחצרות הגדורות שבהם אין חשש מהעכו"ם. ואף אם הוא חולה קצת שבלא"ה אינו ישן בסוכה, צריך לעשותה בחצר גדורה, שבלי זה אינה נקראת דירה. ואם אינו יכול לבנותה אלא ברחוב, יכול לשכור

יט. ישוב הנמצא כולו תחת פחד (חדירת מחבלים, טילים וכדו'), ואין ישנים בו בכל הסוכות שבישוב³⁷ כולל הסוכות הנמצאות בחצרות הגדורות, כל הסוכות כשרות לאכילה אף שאין ישנים בהן³⁸.

סוכה בארצות הקרות

כ. בארצות הקרות, אף שאין ישנים בסוכות מחמת הקור, הרי הן כשרות לאכילה, כיון שאי אפשר לעשות סוכה באופן אחר³⁹.

שומר שישמור בזמן שישן בסוכה, ואז היא נחשבת ראויה לשינה, וממילא כשרה גם לאכילה (סוכה כהלכתה פרק ג הערה יא בשם הגר"ש אלישיב).

37. ומסתבר שבמקומות אלו אין צריך לישון בסוכה אף אם הפחד אינו הגיוני אלא דמיוני, שהרי דרך בני אדם לעזוב משום כך את בתיהם ולא גרע משאר מצטער שפטור מן הסוכה, ודבר טבעי אצל בני אדם שמפחדים מלישון במקומות שאינם בטוחים, שחוששים שלא יהיו ערניים לנעשה סביבם. ואף שאין צריך לישון בסוכה, צריך לאכול בה, שסוף סוף הולכים בהם ברחובות אלא שממעטים מללכת, ואינו מצב של סכנה גמורה.

38. שאם החשש קיים בכל הישוב כולל בחצרות הגדורות, כיון שאי אפשר לעשות סוכה בענין אחר, כל הסוכות כשרות כולל אלו שברחוב, וזהו ע"פ המבואר להלן (הערה 39) מהיד אפרים, פמ"ג וערוך השלחן שבארצות הקרות שלא ניתן לישון בסוכה [אף לא בריבוי כרים וכסתות] הם כשרות לאכילה, שאין צריך במקומות אלו שתהיה ראויה לשינה כיון שאי אפשר בענין אחר, ואף שהמחצית השקל נחלק עליו, עי"ש שלפי הביאור הלכה והבכורי יעקב יש לסמוך על היד אפרים בצירוף החכם צבי.

39. האחרונים הקשו אין אוכלים ומברכים בסוכה בארצות הקרות, והרי אינה ראויה לשינה מפני הצינה, וסוכה שאינה ראויה לשינה פסולה אף לאכילה, ובמ"ב (סק"ח) הביא שני תירוצים לכך, המחצית השקל (סק"ו) תירץ שנחשבת ראויה לשינה אם היו לו כרים וכסתות כראוי, וביד אפרים ופמ"ג (שם) מבואר שבמקומות שא"א בענין אחר הסוכה נחשבת לדירה, וטעמם שכל הפסול בכך שאינה ראויה לשינה הוא בגלל שאינה נחשבת דירה, ובמקום שאי אפשר באופן אחר, א"כ אלו הן הדירות שבאותו מקום.

ונפק"מ בין שני התירוצים במקומות שהקור גדול מאוד ואי אפשר לישון בסוכה אף בריבוי כרים וכסתות, שלפי המחצית השקל היא פסולה גם לאכילה, ולפי היד אפרים והפמ"ג היא כשרה לאכילה. ולדינא צידד הבכורי יעקב (סק"י) שיכולים לשבת בסוכה באותם מקומות ואף לברך בהם, שיש לצרף את דעת החכם צבי הנ"ל שאין כלל פסול של סוכה הראויה לשינה, וכן מבואר בביאור הלכה (ד"ה דמתיירא) שסומך על היד אפרים בצירוף החכם צבי [ומשום כך הקל לעשותם במקום שמתירא בשינה מהעכ"ם כיון שבלא"ה אינם עשויות לשינה], וגם בערוך השלחן (סעיף ט) הסכים ליד אפרים, וכתב שם שמה"ט באותם מקומות חמים שא"א לישון בסוכות מחמת חום ויתושים הסוכות כשרות, כיון שא"א בענין אחר. [ויש מי שהוכיח דלא כמחצית השקל משום שא"כ נמצא שבארצות הקרות מאוד לא נאמרה מצות סוכה אף לגבי אכילה, ואינה קושיא, שהרי מדאורייתא יכולים לעשותה מנסרים רחבים ארבעה, ונחשב שהמצוה נאמרה גם לגביהם]. [ואין להוציא מהמחצית השקל שאין חיוב להביא כרים וכסתות

סוכות של מסעדות ועוברי אורח

כא. סוכות הבנויות ברחובות מרכזיים עבור אוכלי המסעדות או לאכילה לעוברי אורח, נראה שאף אם אינן ראויות לשינה מחמת אי נעימות לישון בהם, הרי הן כשרות לאכילה⁴⁰.

סוכה במקום שיש חשש מגנבים

כב. סוכה העשויה ברחוב שמצויים בו גנבים, ומשום כך צריך להכניס בכל ערב את הריהוט לבית, כשרה לאכילה ולשינה⁴¹.

לסוכה בזמן הקור, שבודאי שיש חיוב בזה כדלעיל הערה 14, אלא שאם צריך ריבוי כרים וכסתות מעבר לרגילות האדם אינו מחויב להביאם, ומ"מ נחשבת ראויה לשינה כיון שיכול להרבות בכרים וכסתות].

40. ראשית כל יש להסתפק אם מה שאינו יכול לישון בסוכה מחמת אי נעימות נחשב לסוכה שאינה ראויה לשינה, או שנחשבת ראויה לשינה אלא שהוא עצמו לא נעים לו בזה, וכעין מה שהתבאר לעיל (הערה 33) מהמ"א שאם החסרון הוא צדדי נחשבת ראויה לשינה, ויש להסתפק אם אי נעימות נחשב לחסרון צדדי או חסרון בעצם הדירה.

ונראה שאף לפי הצד שסוכה זו נחשבת אינה ראויה לשינה מ"מ היא כשרה לאכילה, שמסתבר שאין צריך סוכה הראויה לשינה אלא בסוכה של ביתו שהיא במקום דירתו, וצריך שיוכל לעשות בה את כל תשמישי הדיור שרגיל לעשות בביתו, אבל סוכות של מסעדות ועוברי אורח שאינן מיועדות אלא לאכילה שהרי הן תחליף לאכילה במסעדה, אין צריך בהם שיהיו ראויות לשינה. וכעין זה אמר הגר"ש אלישיב לגבי סוכה שמוכרת לפרקה מאימת העכו"ם אחר אכילת ליל ראשון לפני השינה, שאין בזה חסרון של אינה ראויה לשינה כיון שבנויה לאכילת ליל ראשון וחשיב ראויה למילתא. וגדולה מזו כתב הבכורי יעקב (סק"ב) שאם יש לו שתי סוכות, אחת לאכילה ואחת לשינה, אין צריך שהסוכה של האכילה תהיה ראויה לשינה, שגם בביתו יש לו חדר לאכילה וחדר לשינה, ואף שבכמה אחרונים נראה שלא כדבריו [שאל"כ לא היו פסול בסוכה שברחוב במקומות שבלא"ה אין ישנים בסוכה], היינו משום שסתם סוכה של אדם היא במקום כל דירתו, והדירה כולה ראויה לאכילה ולשינה, אבל בסוכות שאינן תחליף למקום האכילה, כו"ע יודו לבכורי יעקב שדי בכך שתהיה ראויה רק לאכילה. ובלא"ה יש מקום לומר שהאי נעימות מלישון בה נחשב לדבר צדדי, ואין זה נוגע לדין של סוכה שאינה ראויה לשינה.

41. שו"ת הרמ"א (סימן כט), וביאר שם שאין אומרים שאינה נחשבת לדירה מחמת שאין ממנו משתמר בה. וכוונתו שלא התמעט מכעין תדורו אלא מקום שאינו ראוי לשינה שאז אינו ראוי לכל שימושי האדם, אבל מקום הראוי לכל שימושו ורק אינו ראוי לממנו, אינו מפקיע ממנו שם דירה, ששם דירה תלוי בשימושי האדם ולא בשימור חפציו. והוכיח כדבריו מהא דסיכך על גבי מבוי שיש לו לחי (ז), ומהא דכל ישראל ראויים לצאת בסוכה אחת (כו:), וכן בעוד מקומות שמוכח בהם שאף שהסוכה אינה משתמרת מגנבים, כשרה, והביאו דבריו המ"א (סק"ו), מ"ב (סק"ט) ועוד אחרונים.